

needs. Formation of legal consciousness also occurs through the legal influence on the consciousness of the person. Legal influence has the following forms: information action law, the orientation of the influence of law and its special legal effect.

Key words: law, jurisprudence, legal consciousness, professional legal consciousness, contradictions.

УДК 340.114.3-044.922

*Богдан Іванович Андрусишин,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова,
доктор історичних наук*

*Ольга Володимирівна Токарчук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова,
кандидат юридичних наук*

НЕ ПРАВО СИЛИ, А СИЛА ПРАВА (РЕГУЛЯТИВНА ФУНКЦІЯ ПРАВА ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО ПЕРІОДУ)

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. українське суспільство стало на шлях радикальних змін, модернізації всіх аспектів життя соціуму.

Зasadничі зміни торкнулися і сфери права. Сучасний етап розвитку Української держави та суспільства, якщо коротко, то можна охарактеризувати як трансформаційний, для якого притаманним є прагнення розбудувати правову державу, громадянське суспільство та ефективний механізм правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичним проблемам реалізації прав і свобод людини та громадянина в умовах соціально-правового розвитку присвятили свої праці Ю. Шемшученко, Н. Оніщенко, П. Рабінович, О. Зайчук, С. Бобровник, О. Богиніч, В. Васецький, В. Буткевич, Ю. Ющик та ін. Фактори та умови функціонування і забезпечення прав та свобод людини досліджували Н. Пархоменко, О. Андрійко, Г. Кикоть, В. Сіренко, П. Кулинич, Л. Макаренко, Є. Кубко, В. Погорілко, В. Копейчиков, П. Стецюк, Ф. Лисенков, О. Батанов, Є. Білозьоров та ін. На вивчення регулятивної функції права дослідження фундаментальних засад правового виховання, визначення понятійних конструктів, з'ясування правового виховання як базового чинника державотворчого процесу в Україні звернули увагу В. Оксамитний, О. Петришин, А. Гетьман, В. Тацій, Б. Андрусишин, С. Максимов та ін.

Метою статті є розкриття ролі і місця права в сучасному українському суспільстві, яке є розбалансованим; звернути увагу на ті механізми, які повинні забезпечити суспільну рівновагу інтересів різних соціальних груп, окремого громадянина, держави і загалом суспільства. Автори висловлюють думку про те, що в умовах трансформаційного суспільства правова система держави діє за своїми власними закономірностями, піддаючись як внутрішнім, так і зовнішнім впливам.

Основні результати дослідження. Загальні функції і мета права добре відомі. Теорія права, філософія права говорять про спрямування права на стабільне функціонування суспільства, забезпечення людям гідних умов життя. Вказані і шляхи досягнення означеної мети, зокрема, створення офіційної системи примусу. Порушуючи загальноприйняті правила співжиття, люди можуть піддаватися покаранням (санкціям).

Друга мета права – забезпечення умов для приватної діяльності людей, коли держава стає гарантом дотримання відповідних законів. Третє – зобов'язання розв'язати суперечки щодо самого тлумачення закону і фактів його порушення. У цьому разі закон виступає не лише у вигляді погрози, а й обіцянки, гарантії захисту інтересів людей. І, нарешті, четвертою метою права є визначення форми (системи) управління.

Суспільні відносини регулюються й іншими важливими регуляторами, серед яких, зокрема, мораль, релігія, звичаї, традиції, корпоративні норми.

У зв'язку з цим загострюється актуальність підвищення ефективності правового забезпечення механізмів регулювання суспільних відносин шляхом удосконалення законодавства України. У реалізації цього завдання основна роль відводиться державі в особі відповідних органів влади. Водночас трапляються непоодинокі випадки зловживання владою посадовцями, що є нічим іншим, як правовим нігілізмом – явищем, яке зводить нанівець положення ст. 1 Основного Закону України, тобто явищем, яке не має нічого спільного з правовою державою.

Слід зазначити, що система джерел права України як спосіб зовнішнього вияву правових норм, який засвідчує їх загальнообов'язковість, останнім часом зазнає інтенсивного розвитку. Серед джерел права розрізняють нормативно-правовий акт, правовий прецедент, нормативно-правовий договір, правовий звичай, доктрину. Саме нормативно-правовий акт теорія права виділяє як основне джерело у державі соціально-демократичної орієнтації. Перевага нормативно-правового акта пояснюється можливістю найбільш чітко зафіксувати і реалізувати загальнолюдські принципи права.

Серед нормативно-правових актів вирізняють закони та підзаконні акти. Вищу юридичну силу серед законів має Конституція – Основний Закон держави. Їй повинні відповідати всі інші закони та нормативно-правові акти. До підзаконних нормативно-правових актів належать постанови Верховної Ради України, укази і нормативні розпорядження Президента України, нормативні розпорядження і постанови Кабінету Міністрів України, нормативні акти керівників міністерств, інших центральних відомств (накази, інструкції, вказівки тощо), голів місцевих державних адміністрацій (розпорядження), керівників їх структурних підрозділів, керівників підприємств, установ та організацій, органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів (рішення) [1].

Увесь наведений масив нормативно-правової бази має бути правовим за змістом і формою, повинен працювати. Однак на практиці ми стикаємося з тим, що він не працює, спостерігається низка суперечностей. Множинність джерел права, надто бурхливу правотворчість не завжди можна розглядати як позитивне явище. Юридичний позитивізм вже стає недостатнім. Як зазначається в юридичній літературі, нерідко якість нормотворчої діяльності значною мірою залежить від політичних інтересів, іноді на шкоду ефективності правової системи [2, с. 29]. Останнім часом з'являється все більше законів, ухвалених із порушенням процедури. Головна роль у цій справі залишається за Верховною Радою України, адже саме тут приймаються закони України, і від того, як законодавець ставиться до свого обов'язку, як використовує юридичну техніку законотворення, залежить, наскільки «чистою» буде джерельна база права. Закони, інші нормативно-правові акти нерідко позначені відбитком інтересів політичних партій, справжніх та псевдо-еліт суспільств, інших лобістських груп. Водночас досі Верховна Рада України не прийняла закон про лобізм, хоча його проекти неодноразово пропонувалися ще з перших років української незалежності.

Реалізація правових норм забезпечується через налагодження самих механізмів правової системи. Так, інтереси різних управлінських груп реалізуються не тільки через зміст норм права, а й за допомогою прийомів юридичної техніки. Ці прийоми можуть штучно створюватися у процесі правотворчості або існувати об'єктивно й використовуватися у готовому вигляді. Залежно від цілей виокремлюються прийоми юридичної техніки, спрямовані на забезпечення реалізації норм права, вигідних управлінським групам, а також на нейтралізацію норм, що не відображають їхні інтереси, які є частиною механізму блокування реалізації норм права [3, с. 23]. Зазначене є важливою проблемою сьогодення, адже нерідко посадовці, здійснюючи свої прямі обов'язки, порушують норми закону. Це, зі свого боку, негативним чином позначається на рівні правосвідомості та правової культури громадян, довіри з боку суспільства до державної влади та знижує авторитет закону в очах громадян, що, по суті, є правовим нігілізмом, який набув значного поширення і має негативну тенденцію на найближчу перспективу. Спостерігається політизація, секуляризація і надлишкова формалізація права. Економічні негаразди ставлять під сумнів ефективність державної влади.

Формування правової культури всіх учасників суспільства, виховання звички дотримуватися закону має стати першочерговим завданням. Особлива увага приділена реформі суду, адже судді є уособленням справедливості у суспільстві і повинні мати найвищий рівень довіри.

Правова культура населення є одним із головних факторів забезпечення у суспільстві дії правових норм, стоїть на заваді проявам асоціальної поведінки. З погляду юриспруденції прийняті закони можуть бути найкращими, досконалими, але якщо їх не виконувати, то у країні буде безлад.

Іноді доводиться чути думку, що українське суспільство вже пройшло стан всезагального правового всеобучу. В умовах реформування багатьох аспектів життя суспільства, запит на оновлені, справедливі, незалежні суди після Революції Гідності є всеосяжним, тому важко переоцінити значення суду для нормального функціонування суспільства.

Робота судової системи України далека від ідеальної. Суддівству притаманні ті ж вади, які властиві всьому суспільству. Водночас, незважаючи на нові позитивні прояви у роботі суддів, серед яких слід відзначити більшу відкритість, прозорість через створені прес-центри, обрання суддів-спікерів, запровадження посад спеціалістів у зв'язках із громадськістю і засобами масової інформації тощо. Правовий нігілізм значної частини населення нерідко веде до огульного обливання брудом всієї судової системи, а відповідно, до втрати поваги суспільства до суду, падіння авторитету судової влади, неупередженості і незалежності суддів.

Сьогодні суспільство вимагає нового, іншого рівня судді, правника загалом. Це повинен бути фахівець, озброєний не лише знаннями з права, а й із філософії, психології, політології, соціології, історії та інших гуманітарних наук, вміє переконувати членів суспільства у необхідності дотримуватися правових норм.

Водночас в Україні спостерігається гостра нестача суддів. Вакантними є близько 2 000 посад суддів (із приблизно 8 000), які з'явилися після відомих процесів люстрації та масових звільнень діючих суддів з роботи. Крім небажання займати вакансії суддів, на перешкоді вирішення проблеми стоїть складний механізм відбору кандидатів (стаж роботи, термін перебування на навчанні тощо). У результаті відсутності в окремих судах суддів, там накопичилися сотні справ, які чекають на свій розгляд. Можна говорити про своєрідний блок протиріч у судовій системі держави. Реформа правосуддя, безсумнівно, матиме вплив і на демократичні перетворення в Україні.

Перед суспільством стоїть загальна мета – оптимізувати право у трьох головних напрямках: 1) готувати і приймати досконалі правові закони; 2) піднімати правову культуру громадян, населення загалом; 3) задіювати всі механізми регулювання суспільних відносин, де поряд із правом має працювати мораль, релігія тощо і всі ці складові повинні поєднуватися в одній точці – людині, бо вона має жити у гармонійному, справедливому суспільстві реальних загальнолюдських цінностей і культури права. У суспільства дуже високий поріг очікування від правосуддя. Люди хочуть бачити справедливого суддю, прокурора. Запровадження справедливості є засадничою умовою і відповіддю тим, хто боровся проти насилля у тоталітарні часи (де право було політичним інструментом) і загинув за право й справедливість.

Посилюється значення застосування права на внутрішньому відтинку тим фактом, що на міжнародній арені спостерігається суцільне зневажання міжнародного права, передусім Російською Федерацією, яка демонструє право сили у вирішенні багатьох фундаментальних питань світового порядку.

Висновки. Гібридна війна, що ведеться Російською Федерацією проти України, має вплив на всі сторони життя українського суспільства, зокрема й на функціонування правової системи, призводить до її розбалансування, внаслідок чого посилюються патерналістські настрої, невпевненість у власних силах, бажання «сильної руки» як суспільного регулятора і гаранта нормального життя тощо. Тому завданнями гуманітарної політики держави у період трансформаційних змін є формування таких моральних, естетичних, релігійних і правових цінностей, які б вели не до конфронтації і розбрату, а до стабільності і взаєморозуміння.

Використані джерела

1. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави / П. М. Рабінович. – К., 1995. – 168 с.
2. Тополевський Р. Система джерел України: сучасний стан і перспективи розвитку / Р. Тополевський // Право України. – 2017. – № 6. – С. 27–33.
3. Теплюк М. До проблеми якості закону України як джерела права / М. Теплюк, О. Ющик // Право України. – 2017. – № 6. – С. 17–26.

Андрусишин Б. І., Токарчук О. В. Не право сили, а сила права (регулятивна функція права трансформаційного періоду)

У статті розглянуто проблему функціонування та реформування правової системи України в умовах трансформації. У кожній країні діють свої правові звичаї, традиції, законодавство, юрисдикційні органи, сформувалися особливості правової культури, що є одним із головних факторів забезпечення у суспільстві дії правових норм. Зазначено, що в умовах реформування держави існує запит на справедливі закони та незалежні суди задля нормального функціонування суспільства.

Ключові слова: право, теорія права, філософія права, трансформаційне суспільство, реформа правосуддя, нормативно-правовий акт.

Andrusishin B., Tokarchuk O. Not the right of force, but force it is right (regulatory function of the right of the transformational period)

In article the problem of functioning and reforming of legal system of Ukraine in the conditions of transformation is considered. The legal customs, traditions, the legislation, jurisdictional bodies work in each country, features of legal culture which acts as one of the main factors of providing in the society of action of precepts of law were created. It is noted that in the conditions of reforming of the state there is a request for fair laws and independent courts for normal functioning of society.

The present stage of development of the Ukrainian state and society can be characterized as transformation of which the aspiration to build the constitutional state, civil society and the effective mechanism of legal support of the rights and freedoms of the person and citizen is characteristic. The theory of the law, legal philosophy speaks about the direction of the law for stable functioning of society, providing to people of worthy living conditions. Also ways of achievement of the chosen purpose, among other things – creation of official system of coercion, providing conditions for a private occupation of people when the state becomes the guarantor of observance of the relevant laws are specified. Violating the standard rules of coexistence, people can be exposed to punishments.

The relevance of increase in efficiency of legal support of mechanisms of regulation of the public relations by improvement of the legislation of Ukraine increases. In realization of this task the main role is assigned to the state represented by appropriate authorities. At the same time, separate cases of authority misuse by public officials meet that is nothing else as legal nihilism – the phenomenon which has nothing in common with the constitutional state.

Formation of legal culture of all participants of society, education of a habit to observe the law has to become a priority. Special attention is paid to reform of court; judges are a justice embodiment in society and have to possess high level of confidence.

The legal culture of the population acts as one of the main factors of providing in the society of action of precepts of law interferes with manifestation of asocial behavior. The adopted laws can be from the point of view of law the best, perfect, but if not to carry out them, then in the country there will be a disorder.

Before society it is worth – optimizing a common goal the right in three main directions: to prepare and adopt perfect legal laws; to raise the legal culture of citizens, the population in general; to involve all mechanisms of regulation of the public relations where along with the right the morals, religion, etc. have to work.

Key words: law, theory of the right, legal philosophy, transformational society, justice reform, normative legal act.

УДК 342.722.1

*Олександр Васильович Батанов,
провідний науковий співробітник
відділу конституційного права
та місцевого самоврядування
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор*

МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ТА ЗАБОРОНИ ДИСКРИМІНАЦІЇ У ВИМІРІ ПРАВОВОЇ АНАЛІТИКИ (НА ПРИКЛАДІ ЛГБТ-СПІЛЬНОТИ)

Постановка проблеми. Проблематика конституційно-правового забезпечення і реалізації принципу рівності та заборони дискримінації, що в останні роки набула широкого визнання як у загальнотеоретичному дискурсі, так і в межах галузевих юридичних наук, є складною, багатогранною та методологічно актуальною, що пов'язано з прагненням сучасної конституційної юриспруденції вийти на нові рівні сприйняття політико-правової реальності. Адже одним із пріоритетних завдань органів державної влади щодо забезпечення сталого розвитку, відкритого суспільства, інтеграції України до світової спільноти є вдосконалення роботи з основних напрямів